

አፋን ኦሮሞ የኢትዮጵያ የሥራ ቋንቋ የመሆን ግዴታነትና የእራሱ በሆነው በኢትዮጵያ ፊደል የመገልገል ተገቢነት

አብርሃም ቀጆላ

ከጥንት ጀምሮ አስቀድሞ በሀገረ ኢትዮጵያ ላሉት የህዝብ ቋንቋዎች ሁሉ በምልአት፣ በጥራትና በብቃት ሲያገለግል የነበረው፣ በተለምዶ ግእዝ ፊደል ተብሎ የሚጠራው የሁሉም ኢትዮጵያውያን ፊደል እ.ኤ.አ በ1983 ዓ.ም በመንግስት መለዋወጥ ተፈጥሮ በነበረው ክፍተት ጥቂት ግለሰቦች በፖለቲካ ስሜታዊነትና ግልፍተኝነት ወደፊት በቀጣዩ ህዝቦች ላይ የሚያመጣውን ጣጣ፣ መዘዝ፣ ጉዳት እና ቀውስ ሳያጤኑ የቀድሞ ያለፈው ፓለቲካዊ ችግር በፈጠረው ቁጣና ትኩሳት ብቻ በመነዳት አፋን ኦሮሞ ግእዙን እንዲተው አድርገዋል።

በዚህ በነባሩ የግእዝ ፊደላችን አፋን ኦሮሞን በተመለከቱ

- 1ኛ. ከ16ተኛው ክፍለ ዘመን በፊት ቅዱስ ቁርአን የተከተበበት ሰነድ በሀረር ይገኛል።
- 2ኛ. በ1845 ከአፄ ቴዎድሮስ ዘመን በፊት የመፅሀፍ ቅዱስ ወንጌላት በከፊል የተፃፉበት
- 3ኛ. ከ140 አመታት በፊት በኦሮሞው ሊቅ በቅዱስ አናሲሞስ ነሲብ (አባገመችስ) ሙሉው መፅሀፍ ቅዱስ በአፋን ኦሮሞ የተተረጎመበት
- 4ኛ. በ1967 አ.ም. ከ20 በላይ በሆኑ በተለያዩ ብሄርና ብሄረሰቦች ቋንቋ የመሬት አዋጅን ፈትፍቶና ቁልጭ አድርጎ የተገለፀበት
- 5ኛ. የኢትዮጵያ የመስረተ ትምህርት ከ30 በላይ ብሄር ብሄረሰቦች ቋንቋዎች በብቃትና በጥራት ይሰጥበት የነበረ
- 6ኛ. የበሪሳ ታላቅ የአፋን ኦሮሞ ጋዜጣ ለዘመናት በበርካት ቁጥሮች ሲሰራጩበት የነበረ
- 7ኛ. የቀድሞው የኢትዮጵያ ህዝባዊ ሪፐብሊክ መንግስት በበርካታ ባብዛኛው ከ 45 ብሄር ብሄረሰቦች በላይ ቋንቋዎች የተገለጡበት
- 8ኛ. በበርካታ የእስልምና ዝክሮች፣ መንዘቶች የተፃፉበት የተዘከሩበት
- 9ኛ. በርካታ የክርስትያን መዝሙራት በኦሮሞኛና በሌሎች ቋንቋዎች የተገለጡበት
- 10ኛ. በአፋን ኦሮሞና በሌሎችም ከረጅም ዘመናት በፊት የመዝገበ ቃላት የተደራጀበት ናቸው።

ከእነዚህ ነገሮችም በላይ ብዙ በመሳሰሉት ሁሉ አድጎ ዳብሮ ተፈትኖ ተፈትሾ ተመስክሮለት የደረጀ መሆኑን ሰንዳፋ ከተማ የተወለዱት እውቁ ኢትዮጵያዊ የቴክኖሎጂ ሳይንቲስትና አርበኛ ዶ/ር አበራ ሞላ (Dr. Aberra Molla) ከዛሬ 30 ዓመታት በፊት ማለትም ኢ ህ ዴ ግ አገሪቱን ከመቆጣጠሩ በፊት በተለምዶ የግዕዝ ፊደል (Ethiopic) ተብሎ የሚጠራውን የኢትዮጵያውያን ሁሉ ፊደል በኮምፒተር እንዲጻፍ በመፍጠርና በዩኒኮድ በማስገባት በአለም አቀፍ ደረጃ እንዲመዘገብ አድርገዋል። (<https://archive.is/LWaLi>) (<http://archive.li/7rECQ>)

ግዕዝን ኮምፕዩተራይዝ የአደረጉት ኢትዮጵያዊ ሊቅ፣ ዶ/ር አበራ ሞላ ኦሮሚፋውንም አላስቀሩም

የአፋን ኦሮሞ የግዕዝ ፊደልና ሌሎችም ቋንቋዎች በብቃትና በምልክት እንዲያገለግሉ በማድረግና የዩናይትድ እስቴትስ የፈጠራ ባለሙያነትና ባለቤትነት አግኝተዋል። "ዘ ኩክ ብራውን ፎክስ ጃምፕስ አቨር ዘ ሌይዚ ዶግ።" የሚለውን አረፍተ ነገር ላቲን በ36 ቀለሞችና በቁቤ በ45 ቀለሞች ከመክተብ ይልቅ በግዕዝ ፊደል በ24 ቀለሞች መክተብ እንደሚሻል በሳይንሳዊና የተለያዩ መስፈርት አሳይተዋል። የኢትዮጵያ መንግስት የስራና የመግባቢያ ቋንቋ የሆነው አማርኛ በአሜሪካና እስራኤል ኢትዮጵያውያን በብዛት በሚገኙበት ከተሞች ሁሉ የሳቸው ፈጠራ ዋና ቁልፍ መስፈርት ማሟያ ሆኖ የጽሁፍና የስራ ቋንቋ ሆኗል። ከዚያም በላይ በተለይ በቨርጂኒያ አሌክሳንድሪያ ደግሞ የትምህርት ቤት መሞከሪያ ቋንቋ እንዲሆን አስችለዋል። በበርካታ ሚሊዮን ኢትዮጵያዊያን በኮምፒዩተርና በአይጌን በእጅ ስልኮቻቸው ከመጠቀማቸውም በላይ እድሜና ጤና ለዶ/ር አበራ ሞላ ይሁን ይህ ጽሁፍም የተጻፈው በሳቸው ግኝት በሆነው ፊደልና መክተቢያ ነው። (<https://www.facebook.com/GeezEdit/posts/1140254446034456>) ዶክተሩም የግዕዝን ፊደል ለኦሮሚፋ በመጠቀም ቋንቋው ከአማርኛ ጋር ተጓዳኝ የኢትዮጵያ የስራ አገራዊ ቋንቋ እንዲሆን ምክረ ኃሳብ በቃለምልልሶቻቸውም አቅርበዋል።

በቆና 1
ሴና ኡመማ

1 ዋቀሩ ጀልቀበት በንቲውን ዋቃፍ ለፈ
ኡሜ፣ 2 ለፍት ብፈ ህንቀቡ፣ አናስ
ቱሬ፣ ጨለቦ ገድ ፈጎረ ዱከነቱ ቱሬ፣
ሀፋር ዋቀሩስ ብሻንረ እንሶሶቸአ ቱሬ።
3 ዋቀሩ፣ «አፍን ሀተኡ!» ጄዴ፣ አፍንስ
እንተኡ። 4 ዋቀሩ እፍች ጋሪ አከ ተኤ
እንአርጌ፣ እፍቸስ ዱከንቸቲ ገርገር
እንባሴ። 5 ዋቀሩ እፍቸ «ጉያ»፣ ዱከን
ቸስ «ሀልከን» ጄዴ እንሞጋሴ፣ ገልገልስ
ተኤ፣ ገንምንስ ተኤ፣ ኩን ጉያ ቶኮፋደ።
*1- ኢዮ 38:4፣ ዮሀ 1:1-3፣ ሙል 4:11
*3- 2ቆሮ 4:6፣ ፋር 33:9፣ ኢሳ 45:7

መጫፊ ቁልቁሉ አፋን ኦሮሞ፣ © የኢትዮጵያ መጽሐፍ ቅዱስ ማኅበር፣ ፲፱፻፹፱ ዓ.ም.፣ (አሪት ዘፍጥረት ምዕራፍ ፩)

በ፲፱፻፹፫ ዓ.ም. የመንግሥት ለውጥ ጊዜ የአንድ ድርጅት በድን ንዑስ አመለካከት የያዙ የኦሮሞ ምሁራን ተሰብስበው ከግዕዝ ይልቅ ላቲን ይበጀናል በማለት ግዕዙን ትተው ኦሮሚፋን በቁቤ መክተብ ሲጀምሩ በፊደል መከፋፈል ተጀመረ።

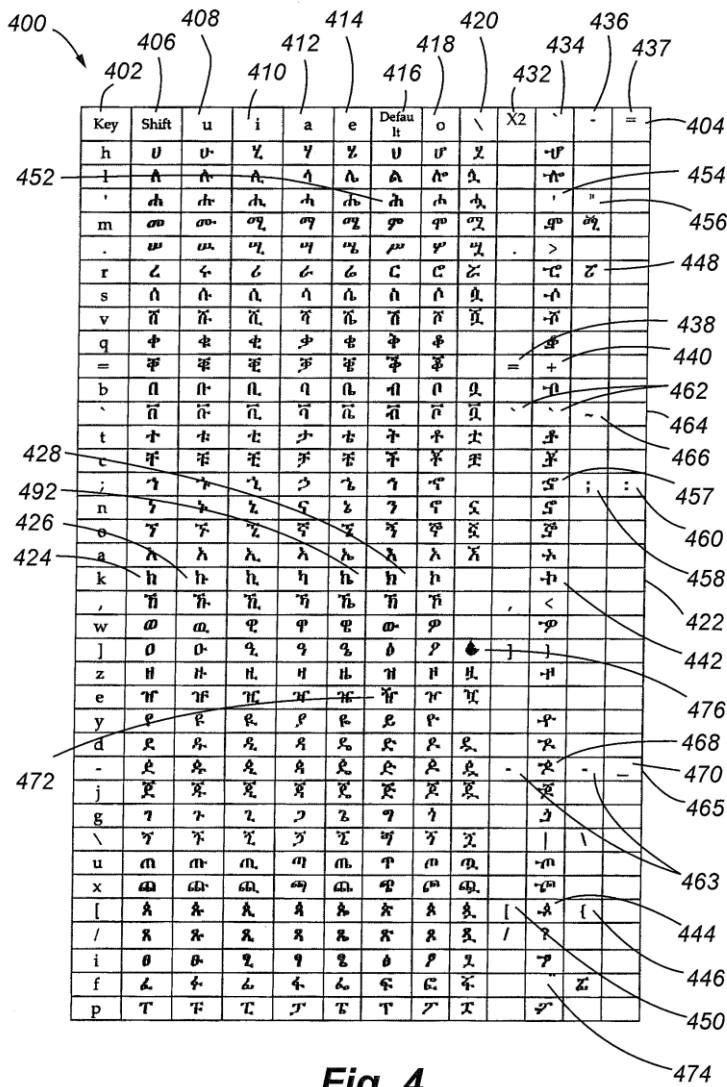

Fig. 4

US20090179778 and U.S. Patent 9000957

ስለ ግዕዝና ኦሮሚኛ አማርኛ ዊክፔዲያ ስለ ዶ/ር አበራ ሞላ ሥራዎች የተወሰደው ከዚህ በታች እንዳለ ቀርቧል። ይህ ሳይንሳዊ መረጃዎችን ለማያውቁት ለማመልከት ስለ ግዕዝና ኦሮሚኛ የቀረቡ ፲፬ ምሳሌዎች ናቸው። ዋቢዎችና ማያያዣዎች እዚህ አሉ።

ከዶ/ር አበራ ሞላ ውኪፒዲያ

(https://am.wikipedia.org/wiki/%E1%8A%A3%E1%89%A0%E1%88%AB_%E1%88%9E%E1%88%8B)

ModEth 1989 ሞዴት የፊደል ገበታ ፱፣ ፲፱፻፹፱ ዓ.ም.

ግዕዝ

ኦሮሚፋ

ጽሑፍን በግዕዝ ፊደል መጻፍ ያታርፋል።

፩. አንድን ገጽ በዓማርኛ ወይም እንግሊዝኛ ጽሑፎች ለመሙላት ዓማርኛውን የበለጠ ጊዜ ይወስድበታል። ምክንያቱም ዓማርኛ ቃላቱን ሲጻፍ ከእንግሊዝኛው በአንድ ሦስተኛ ግድም በአነስ ስፍራ ስለሚያሰፍረው ነው። በእንግሊዝኛ ሦስት ገጾች ለሚያስፈልጉት በዓማርኛው ሁለት ገጾች ገደማ ይበቁታል። ይኸም የሆነበት ግዕዝ ድምጻዊ ፊደል ሲሆን ላቲን ፊደላዊ በመሆኑ ነው።

፪. እንግሊዝኛው የሚጻፈው በአንድና ሁለት መርገጫዎች ሲሆን ግዕዝ ወደ ኮምፕዩተር ሲገባ በሁለት መርገጫዎች ስለተከተበ እንግሊዝኛው ብልጫ ነበረው። በቅርቡ ግን በዶ/ር አበራ ሞላ ፈጠራ እያንዳንዱን የግዕዝ ቀለም፣ አኃዝ፣ ምልክትና ማዜሚያ በአንድና ሁለት መርገጫዎች መክተብ ስለተቻለ አከታተቡ ከእንግሊዝኛው ጋር እኩል ሆኗል። (እንግሊዝኛ 47 መርገጫዎች የአሉትን ኮምፕዩተር ከዝቅ (Shift) መርገጫዎች ጋር በመጠቀም 94 ቀለሞችን ያስከትላል። ግዕዝኤዲት (GeezEdit) የዝቅ መርገጫዎችን ሳይጠቀም ወደ 500 የግዕዝ ቀለሞችን ያስከትላል።)

፫. ከላይ በቀረቡት ምክንያቶች ስፍራዎች ስለሚያስቀንስ አንድን ጽሑፍ ወረቀት ላይና በኮምፕዩተር ለማቅረብ ዓማርኛው ያታርፋል ማለት ይቻላል። ለምሳሌ ያህል "ዘ ኩክ ብራውን ፎክስ ጆምፕስ ኦቨር ዘ ሌይዜ ዶግ።" በዓማርኛ በ36 መርገጫዎች ተጽፎ 24 ስፍራዎች ይወስዳል። "The quick brown fox jumps over the lazy dog." እንግሊዝኛ በ37 መርገጫዎች ተጽፎ 36 ስፍራዎች ይወስዳል። ይህ የእጅ ስልኮችንም (Smartphones) አጠቃቀም ይመለከታል። (ስለዚህ ማንኛውንም የግዕዝ ቀለም በሦስት መርገጫዎች መክተብ ያካስራል።) ዶክተሩ ሕዝቡን ለማስተማር ከሚጠቀሙበት አንዱ ቅምሻ ስለሆነ ቅምሻ ፶፩ በፌስቡክ ለቀረበ ጥያቄ የግዕዝ ፊደል እንደሚያታርፍ መልስ ነበር። አንድን ገጽ በዓማርኛ ወይም እንግሊዝኛ ጽሑፎች ለመሙላት ዓማርኛውን የበለጠ ጊዜ ይወስድበታል። ምክንያቱም ዓማርኛ ቃላቱን ሲጻፍ ከእንግሊዝኛው በአንድ ሦስተኛ ግድም በአነስ ስፍራ ስለሚያሰፍረው ነው። በእንግሊዝኛ ሦስት ገጾች ለሚያስፈልጉት በዓማርኛው ሁለት ገጾች ገደማ ይበቁታል። ይኸም የሆነበት ግዕዝ ድምጻዊ ፊደል ሲሆን ላቲን ፊደላዊ በመሆኑ ነው።

ግዕዝ በዶክተሩ ኮምፕዩተራዊዝድ ሆኖ ለዓማርኛ ተመድበው ከተረፉት ሦስት መርገጫዎች አንዱ ለኦሮሚፋ ሲሆን ሌላው ለትግርኛ ተሰጥቶ የቀረው ለአገው/ቢሊን ሥራ ላይ ውለዋል። ይህ በአንዲህ እንዳለ በ፲፱፻፹፱ ዓ.ም. የመንግሥት ለውጥ ጊዜ የአንድ ድርጅት አሮሞ ምሁራን ተሰብስበው ከግዕዝ ይልቅ ላቲን ይበጀናል በማለት ግዕዙን ስለተወት የሚከተሉትን መጋራት ሳይጠቅም አይቀርም።

፩. ጥንትም ቢሆን ፊደላት በእጅ ጽሑፍ ሲጻፉ ላቲን ከግዕዙ በፍጥነት የተከተበበት ጊዜ የለም።

፪. የላቲንና ግዕዝ ቀለሞች በማተሚያ መሣሪያ ሲከተቡ የሁለቱም አጠቃቀሞች እኩል ነበሩ። በእዚህ ዘዴ የኦሮሚፋ ዓማርኛ መተርጎሚያ በ1850 ግድም በአቶ ሓብተ ሥላሴ (Lexicon)፣ መጫፈ ቁልቁሉ በ፲፱፻፺፱ እ.ኤ.አ. በቅዱስ አነሲሞስ ነሲብ፣ እና ጋዜጣዎች በግዕዝ ፊደል በኦሮሚፋ ታትመዋል። በእጅ የጽሕፈት መሣሪያ ዘመን ታይፕራይተር ዓማርኛን ስለአልጻፈ ላቲን ብልጫ ነበረው።

፫. እ.ኤ.አ. በ1987 በዶክተሩ ኮምፕዩተራዊዝድ የሆነው ግዕዝ ለገበያ ቀርቦ በማተሚያ ቤቶች ፊደላቱ መክተብ ስለተጀመረ ምሁራን ደስ ሊላቸውና ቴክኖሎጂውን ማወቅና ማስተዋወቅ በተገባ ነበር። ይህ በአለመሆኑ እ.ኤ.አ. 1992 በፕሮፌሰር ጥላሁን ጋሜታ ከቀረቡት የኦሮሚፋ የጽሕፈት መኪናን የሚመለከቱት ጊዜ የአለፈባቸው ምክንያቶችም መልሶች ነበሩ። ስለዚህ በግዕዝ ፊደል በማተሚያ ፊደላት ሲጻፉ የነበሩት በኮምፕዩተር ስለቀረቡ ቴክኖሎጂው ስለተሻሻለና ስለቀለለ አሮሞዎች ሊደሰቱ የሚገባ እንጂ ወደ ላቲን የሚያስዘር አዲስ ምክንያት አልነበረም። በጊዜውም በፕሮፌሰር ባዬ ይማም በዓማርኛ መልስ ቀርቦ ፕሮፌሰር ማንጋ ነጋሽና ፕሮፌሰር ሳሙኤል ክንዴ ወደ እንግሊዝኛ ተርጉመውታል።

፬. ላቲን የአራሱ ችግሮች የአሉት ፊደል ነው። <https://www.youtube.com/watch?v=06JhqTexYsM> በዶክተሩ ፈጠራ እየአንዳንዱን የግዕዝ ቀለም በሁለት መርገጫዎች መክተብ ተቻለ። ላቲን ይኸን እየአንዳንዱን የግዕዝ ቀለም በሁለት መርገጫዎች መክተብ ችሎታ ስለሌለው ግዕዝን በግዕዝ ፊደል መክተብ ብልጫ አገኘ። ስለዚህ ኦሮሚፋን በላቲን ፊደል መክተብ (ቁቤ) መሻሻል አይደለም።

ቆይታ ModEth

የኢትዮጵያ ቃላት ግተሚያ
Ethiopian Word Processor

For the IBM PC, PS/2 & Compatible

ETHIOPIA ለጎጃጎ

ለግንኛውያን የገንዘብ ሥራ - ጥደት | ModEth word
publisher የኢትዮጵያ ቃላት ግተሚያ |

የኢትዮጵያ ኮምፕዩተርና ሶፍትዌር
Ethiopian Computers and Software
9781 W. Fremont Pl.,
Littleton, Colorado 80123
(303) 972-2186

ModEth

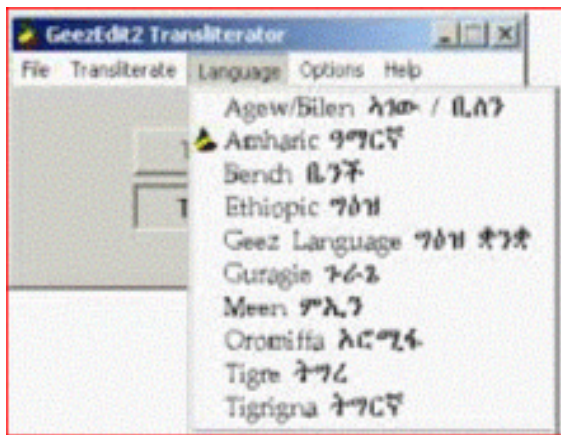
Ad

1990

ሞዴት

ማስታወቂያ

፩. ይህ በእንዲህ እንዳለ የአሮሚፋው የግዕዝ ፊደል ከሌሎቹ ጋር በዶክተር ኮምፕዩተራይዝድ ስለሆነ ለአለፉት ፴ ዓመታት በኮምፕዩተር ቀርቦ በዩኒኮድ ዕውቅና ቢያገኝም አሮሚኖች ግዕዙን እርግፍ አድርገው ጥለው ወደ ላቲን ስለዘሩ የተፈጠሩት ችግሮች ቀጥለዋል። ፪. በእጅ የጽሕፈት መሣሪያ ዘመን ታይፕራይተር አሮሚፋን ስለአልጻፈ ላቲን ብልጫ ነበረው። ስለ ታይፕራይተር ድክመት ዶክተር እ.ኤ.አ. በ1991 ስለአቀረቡ መሣሪያው ወደ ቁቤ ለመዘር ምክንያት መሆን አልነበርበትም። ከእዚያም ወዲህ በኮምፕዩተር የአሮሚፋው የግዕዝ ፊደል በዶክተር መከተብ ችሎታና የተጠቃሚዎች መኖር ግንዛቤ ውስጥ ሳይገቡ ብዙ ዓመታት ባከነዋል። ፮. ቁቤ በላቲን ዋየሎች ከሚጠቀሙባቸው በተሻለ አሮሚፋ በግዕዝ ሊጠቀም ይችላል። ለአሮሚፋ ከላቲን ቁቤ የግዕዝ ፊደል ይጠቅማል። (<https://www.youtube.com/watch?v=I97bjbKbW6w>) ፯. መጽሐፍ ቅዱስ በከፊል እ.ኤ.አ. በ1841 በአሮሞ ቋንቋ በግዕዝ ፊደል ተጽፏል። እንዲሁም እ.ኤ.አ. በ1875 የአሮሞ ሓዲስ ኪዳን በግዕዝ ፊደል ታትሟል።

Ethiopic Language Character Sets 2006 የግዕዝ ፊደል ተጠቃሚ ቋንቋዎች ምሳሌ ፲፱፻፺፱ ዓ.ም.

፱. በልሳነ ግእዝና በአፋን ኦሮሞ (ግእዘፊ አፋን ኦሮሞቲን - Giiiizifi Afaan Oromootiin) የተዘጋጀው መጽሐፈ ቅዳሴ - ከታብ ቅዳሴ - Kitaaba Qiddaasee መጋቢት 10 ቀን 2008 ዓ.ም. በኢ.ሊ.ሌ ሆቴል ተመርቋል። የትርጉማና የአርትሎት ሥራው 10 ዓመታት የወሰደው ባለ ሦስት ዓመት ከታብ ቅዳሴ፡- የመጀመርያው ረድፍ በግእዝ ቋንቋ፣ ሁለተኛው ረድፍ በኦሮሞኛ ሆኖ በግእዝ (ሳባ) ፊደል፣ ሦስተኛው ረድፍ በኦሮሞኛ ሆኖ በቁቤ ፊደል ተጽፏል ይላል ሪፖርተር ጋዜጣ። ፲. መጽሐፍ ቅዱስ ሙሉውን ወይም በከፊል ከ፲፭፻፯ ዓ.ም. ጀምሮ በግዕዝ ቀለሞች በማተሚያ ቤቶች ከታተሙባቸው ቋንቋዎች መካከል የግዕዝ ቋንቋ (ግዕዝኛ)፣ ዓማርኛ፣ ትግርኛ፣ ኦሮሚኛ፣ ሃዲያ፣ ሲዳሞ፣ ከምባታ፣ ወላይታና ጌዴኦ ይገኙበታል። ፲፪. በአነስ የኖንጌያት ግድፈቶች (Spelling / እስፔሊንግ) እና ስፍራዎች (Spaces) ማስከተብ ብልጫዎች የነበረው የግዕዝ ፊደል በዶ/ር አበራ ፈጠራ የተነሳ የግዕዝ ፊደል ሓሳብን በአነስ ጊዜ (Time)፣ መርገጫዎች (Keystrokes) እና ገበታዎች (Keyboards) በኮምፕዩተሮችና የእጅ ስልኮች በማስከተብ ብልጫዎቹ ወደ አምስት ዓይነቶች ከፍ ብለዋል። ለምሳሌ ያህል “ዘ ኩክ ብራውን ፎክስ ጃምፕስ አቮር ዘ ሌይዚ ዶግ።” የሚለውን ዓረፍተ ነገር ላቲን በ36 ቀለሞችና በቁቤ በ45 ቀለሞች ከመከተብ ይልቅ በግዕዝ ፊደል በ24 ቀለሞች መከተብ የተሻለ ነው። ፲፪. የቁቤ ሥርዓት እ.ኤ.አ. በ1992 ገደማ የተመሠረተው አንዱ ቀለም አንድን ድምጽ በመወከል ነው ተብሏል። የላቲንም ሆነ የቁቤ ቀለሞች አንድን ድምፅ በአንድ ቀለም ከሚወክለው የግዕዝ ፊደል ጋር የመወዳደር ችሎታ የላቸውም።

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	A	B	C	D	E	F
120	ሀ	ሐ	ሰ	ሀ	ሐ	ሰ	ሀ	ሐ	ሰ	ሀ	ሐ	ሰ	ሀ	ሐ	ሰ	ሀ
121	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ
122	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ
123	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ
124	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ
125	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ
126	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ
127	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ
128	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ
129	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ
12A	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ
12B	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ
12C	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ
12D	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ
12E	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ
12F	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ
130	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ
131	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ
132	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ
133	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ
134	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ
135	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ
136	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ
137	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ
138	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ
139	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ
13A	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ
13B	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ
13C	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ
13D	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ
13E	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ
13F	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ

ግዕዝ የኒኮድ (Unicode) ፲፱፻፺፭ ዓ.ም.

፲፫. ማንኛውንም የኦሮሚኛ ፊደል በሦስት መርገጫዎች መከተብ ነው። ፲፬. ጥቂት የኦሮሞ ምሁራን ግዕዝ የማጥበቂያ ምልክት የለውም የሚሏቸውን ልብወለድ ቀጥለውበታል። ዓማርኛ መጥበቅ የአለበትን ቃል ከማይጠብቀው የሚለይበይ ሁለት ዘዴዎች አሉት። ከእነዚህ አንዱ ከሚጠብቀው ቀለም አናት በላይ አንድ ነጥብ መከተብ ሲሆን ምሳሌው በ፲፯፻፺ ዓ.ም. ታትሟል። ይኸንንም አጠቃቀም ሓዲስ ዓለማዊሁ በ“ፍቅር እስከ መቃብር” መጽሐፋቸው አስፋፍተውታል። በአዲስ ቅርጽ ለኮምፕዩተር እንዲስማማ መጥበቅ ከአለበት ቀለም ኋላ እንዲከተብ ተደርጎ በዶክተሩ ፓተንትም (“ጊ”) ውስጥ አ.ኤ.አ. በ2009 ተጠቅሷል። (<http://www.google.com/patents/US20090179778>)

- ፩ ETHIOPIC SYLLABLE DDA
- ፪ ETHIOPIC SYLLABLE DDU
- ፫ ETHIOPIC SYLLABLE DDI
- ፬ ETHIOPIC SYLLABLE DDAA
- ፭ ETHIOPIC SYLLABLE DDEE
- ፮ ETHIOPIC SYLLABLE DDE

ደ
ደ

ETHIOPIC
ETHIOPIC

SYLLABLE
SYLLABLE

DDO
DDWA

የግዕዝ ኦርቶጎጳ ደ (dhe) እና አንዚራኖቹ

<https://www.youtube.com/watch?v=YQZzwWuQS5Y>

GeezEdit Amharic Typing iPhone 2014 ግዕዝኤዲት ለኣይፎን ፳፻፯ ዓ.ም.

ታዲያ የአፍሪካ ብቸኛ ጥንታዊ ፊደል የሆነውን የግእዝን ፊደል ጉዳይ አስተውሎ ረጋ ብሎ ለማየት የሰከነ ጊዜ አሁን ነው፤ አልረፈደም።

1ኛ. አፋን ኦርቶጎጳ የራሱን ግእዝ ኦርቶጎጳ ፊደል እየተጠቀመ ከአማርኛ በተጎዳኝ አቻ ጎን ለጎን የኢትዮጵያ የሥራና የህብረት የጋራ መግባብያ አገራዊ ቋንቋ ቢሆንና በየትምህርት ቤት እንደ አንድ የትምህርት አይነት ቢሰጥ ለህዝቦች ትስስርና ሳይኮሎጂያዊ አንድነት ተወዳዳሪ መተኪያ የሌለው አማራጭ መሆኑንና 1ኛ የአፋን ኦርቶጎጳ ቋንቋ ይበልጥ እንዲለመድና እንዲሰፋፋ እንዲያብብ ያደርጋል።

2ኛ. ወጣቶች የትም ቦታ ሄደው ስራ እንዲያገኙና እንዲሰሩ ያስችላል።

3ኛ. 60% የሚሄደው ኦርቶጎጳ የማይችለው የኢትዮጵያ ህዝብ በቀላሉ ፊደሉን ተረድቶ በቶሎ አፋን ኦርቶጎጳን መማር ያስችላል። ለማስታወስ በኦርቶጎጳ ከ 43 ብሄር ብሄረሰቦች አባል የሆኑ ከ 11-13 ሚሊዮን በላይ አፋን ኦርቶጎጳ ተናጋሪ ያልሆነ ህዝብ እንደሚገኝ ያጠይናል።

4ኛ. አፋን ኦርቶጎጳ ተናጋሪውም የሌለውን ቋንቋ በቀላሉ ፊደሉን ተረድቶ በቶሎ መማር ይችላል።

5ኛ. በአጠቃላይ በህዝቡ ውስጥ የእኩልነት የበጎነት ስሜትንና የማህበራዊና የብሄራዊ መግባባትንና እርቅ መንፈስን ይፈጥራል በማለት ጠቃሚ የመፍትሄ ሀሳብ በማቅረብ በአንድነት ይመክራሉ ይዘክራሉ።

አሁን በነባሩ የግእዝ ፊደላችን የሚታተሙ የተሰናዱ ጋዜጣ እና እንዲሁም በመከፈት ሂደት ላይ ያሉ የአፋን አሮሞ የቋንቋ ትምህርት ቤት በውጭም በሀገሪቱ ውስጥም ተጠናክረው እንዲሳኩ የሁሉም ድጋፍ ያሻል ይላሉ።

በበኩላቸው እውቅ የስነ-ፅሁፍ ምሁርና የታሪክ ተመራማሪ የሆኑት ፕሮፌሰር ፍቅሬ ቶሎሳ ጂግሳ (Professor Fikre Tolossa Jigssa) ባደረጉት ምርምርና ማረጋገጫዎች መሰረት የአሮሞና የአማራ እውነተኛ የዘር ምንጭ በሚለው እኤአ በ 2016 መፅሀፋቸው አፋን አሮሞ የራሱን ነባር ፊደል በመጠቀም የኢትዮጵያ የሥራና አገራዊ የጋራ መግባቢያ ቋንቋ እንዲሆን እንዲህ ይመክራሉ።---

“እኛ ኢትዮጵያውያን ጥንታውያን ሰዎች እንደመሆናችን ከሌሎች አገሮች በጣም ቀድመን ፊደል ብንፈጥር ብዙ አያስገርምም። ስለዚህ ላቲን ራሱ አንዳንድ ፊደሎችን ከኢትዮጵያ ፊደል የተዋሰ ወይም የሰረቀ በመሆኑ ለአሮሞ ሕዝብ በላቲን ፊደል መጻፍ የሚያከራ ተግባር አይደለም። በግጥ እነሱ ራሳቸው ከኛ እየቀላወጡ እኛ ለምን በአወራጃውያን የላቲን ፊደል እንጽፋለን? ይህን አሮሞኛን በላቲን የመጻፍ ነገር በመጀመሪያ ወደ ኢትዮጵያ ያመጡት ራሳቸው አውሮፓውን ሚሽኒሪዎች ነበሩ። የኢትዮጵያን ፊደላት ለማጥናት ስለከበዳቸው ወይም ስለሰነፉ በራሳቸው በላቲን ፊደል አሮሞኛን እየከተቡ መጤ ሃይማኖታቸውን መስበክ ጀመሩ። የዛሬ 45 ዓመት አካባቢ ራሱ ፖለቲከኛ ከመሆኑ ቀደም ሲል በወለጋ ለነበሩ አውሮጳውያን ተመልምሎ ይሰብክላቸው የነበረው ኃይሌ ፊዳሌ በፖለቲካ ምክንያትና የሃገሩን ክብር በመጥላት እና በማንቁዋሽሽ አሮሞዎች በላቲን እንዲከትቡ ከሚያራምዱት ውስጥ ግንባር-ቀደም ሆነ።

ከኃይሌ ፊዳሌ በተቃራኒ፣ አርቆ አሳቢና ሃገሩን ይወድ የነበረው ካሲሞስ ነሲብ የአሮሞ ሚሲዮናዊና መምህር በአውሮጳ ተምሮ በአስራ ዘጠነኛው ክፍለ-ዘመን መጽሐፍ ቅዱስን በግእዝ ፊደል ወደ አሮሞኛ የተረጎመ እንዲሁም አስቴር ጋኖ ከተባለች አንዲት የአሮሞ ሴት ጋር ሆኖ የአሮሞኛ መዝገበ-ቃላትን የጻፈና መዝሙራትንና ምሳሌያዊ አባባሎችን የሰበሰበ ሊቅ ነበር። ፓስተር ካሲሞስ ነሲብ የተረጎመውን መጽሐፍ ቅዱስ “መጽሐፈ ቁልቁሉ” ብሎታል። ያ ጠሊቅ ምሑር የግዕዝ ፊደላትን ተጠቅሞ በግንኙነት ክፍለ-ዘመን ሙሉውን መጽሐፍ ቅዱስ በአሮሞኛ ከጻፈ እኛ በጋራው ክፍለ-ዘመን እንደሱ የማናደርግበት ምክንያት ምንድነው? የተከበረው ፓስተር እና ጊፍቲ አስቴር ጋኖ የኢትዮጵያ ፊደላት ለአሮሞኛ ቋንቋ መጻፊያነት ከላቲን ይበልጥ የተመቻቸና ተስማሚ መሆናቸውን አረጋግጠዋል።

የአሮሞ ምሁራን ከኢትዮጵያውያን ፊደል ይልቅ የላቲን ፊደልን የመረጡባቸው ሁለት ምክንያቶች የግእዝ ፊደል «dh» ለሚለው የአሮሞኛ ድምጽ መወከያ ምልክት የሌለው መሆኑና ሰባቱ የግእዝ አናባቢዎች አሥር አናባቢዎች ላሉት ለአሮሞኛ ቋንቋ «የሚመጥኑ ባለመሆናቸው ነው ይባላል። የሚያስገርመው ነገር ቀደም ሲል እንዳልኩት የሱባ ፊደል ግን «dh» የሚለውን የአሮሞኛ ድምጽ የሚወክልበት ፊደል ያለው መሆኑና ሥርዓተ-አናባቢዎቹም ቁጥራቸው አሥር መሆኑ ነው። ከላይ በተቀመጠው የሱባ ፊደል ላይ በ«ዲ» ተራ የቀረበውን ይመልከቱ እስቲ፤ «dh» ከአሥሩ አናባቢዎች አንፃር የሚነበብባቸው ፊደሎች አሉት። የጥንት አሮሞዎችና ጥንታውያን አባቶቻችን እንዲህ አሟልተው መጠቀማቸው የሚያስገርም ነው።

ስለ ካሲሞስ ነሲብ እና አስቴር ጋኖ እንደገና ለመናገር እነዚህ ሁለቱ ብቻ አይደሉም በግዕዝ ፊደል መጽሐፍት የጻፉ። ከአስቴር ጋኖ እና ከካሲሞስ በፊትም አሮሞኛ በግዕዝ ፊደል ለመጻፍ የተመዘገበ መረጃ አለ። ቋንቋው አሮሞኛ ሆኖ በግዕዝ ፊደል የተጻፈውን አንድ ጥቅል ቀጥሎ ይመልከቱ። የጥቅሉን እድሜ በትክክል ልነግርዎ አልችልም፤ እንደሚያዩት ግን እድሜ- ጠገብ ይመስላል። ቢያንስ አንድ ሺ ዓመት እገምተዋለሁ። በአንድ ጥንታዊ የኢትዮጵያ ገዳም ውስጥ ነው የተገኘው።

ጥንታውያን አሮሞ ምሁራን በግዕዝ ፊደል መጻፍ ከቻሉ ልጆቻቸውም ፍላጎቱ ቢኖረን ኖሮ እንዲሁ መጻፍ እንችል ነበር። ቁቤን ያስጀመሩ ምሁራን ያንን ርምጃ የወሰዱት የኢትዮጵያ (ሳባዊ) ፊደላት የአማራና የትግሬ ብቻ ስለመሰላቸው በአማራ፣ በአማርኛ እና በግእዝም ላይ በነበራቸው ጥላቻና ቁጣ ተገፋፍተው ነው። ነገር ግን ግለሰቦቹ በዚህ ነጥብ ላይ ፍጹም ተሳስተዋል። ከሁሉ አስቀድሞ የኢትዮጵያ/ሳባዊ ፊደላት ባለቤቶች ቀደም ሲል እንደተጠቀሰው አሮሞን ጨምሮ ሁሉም ኢትዮጵያውያን መሆናቸው ግልጽ መሆን አለበት። የማንኛውም የአንድ ነገድ የግል ንብረት አይደሉም።

በተጨማሪም እነዚህ ፊደሎች የሚጠቀሙባቸውን ሰዎች ራሳቸውን እንዲገልጹና እርስ በርሳቸው እና ከሌሎችም ጋር እንዲግባቡ ከመርዳት ውጪ ፊደሎቹ በራሳቸው በማንም ላይ ምንም ዓይነት ጉዳት አላደረሱም። በላቲን ፊደል ከመጻፍ ይልቅ በግእዝ ፊደል መጻፍ ለአሮሞዎች ጠቀሜታው በርካታ ነው።

አንደኛው የግእዝ ፊደላት ከላቲን በተሻለ የአሮሞን የንግግር ድምጾች 99% ይወክላሉ። ስለዚህ ጥቃቅን ማሻሻያዎችን ለምሳሌ በላቲን ፊደል ላይ ለሌሎች የአሮሞ ድምጾች አናታቸው ላይ ምልክት አድርጎ አሮሞኛን በግእዝ ለመጻፍ ያመቻል።

ሁለተኛው ደግሞ አሮሞኛን በኢትዮጵያዊ ፊደላት መጻፍ ጊዜና ገንዘብ ይቆጥባል። በላቲን ሲጻፉ በርካታ ፊደላትን የሚጠይቁ የአሮሞኛ ቃላት በሳባዊ/ግእዝ ሲሆን ግን በጥቂት ፊደላት ይወከላሉ። ለምሳሌ በላቲን «Adaamaa» የሚለውና ሰባት ፊደላት የፈጀው

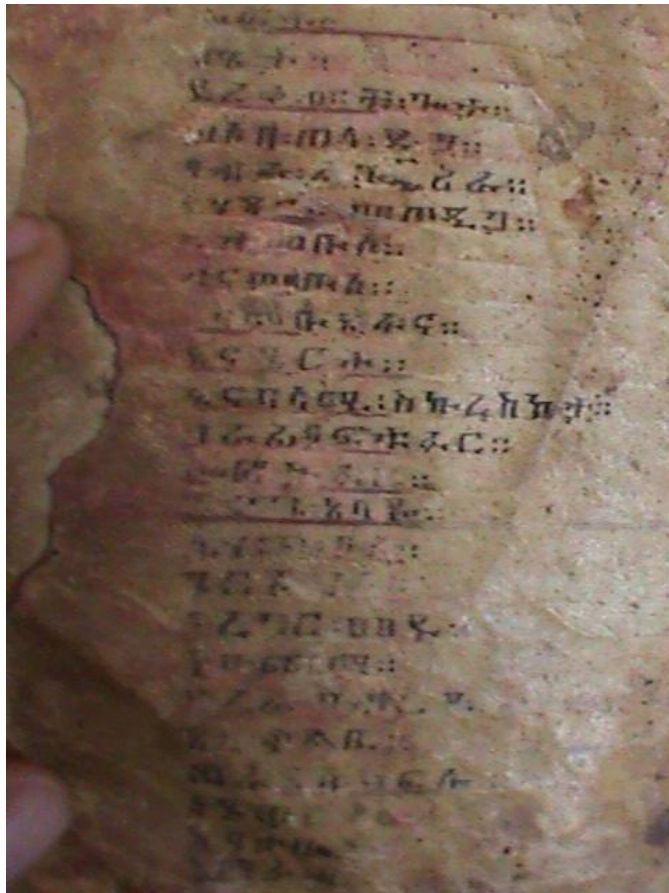
ቃል በ«ሳባዊ/ግእዝ» ሲጻፍ «አዳማ» ተብሎ በሦስት ፊደላት ብቻ ሊጻፍ ይችላል። በ«ግዕዝ» የሚጻፈው አንድ መጽሐፍ በላቲን ሲጻፍ ሁለት እና ከዚያም በላይ ሆኖ አሳታሚውንም አንባቢውንም ላላስፈላጊ ተጨማሪ ወጪ ይዳርጋል ማለት ነው።

ሦስተኛው በታሪካዊና ፖለቲካዊ ምክንያቶች የ«ሳባዊ/ግእዝ» ፊደላት በሚሊዮኖች በሚቆጠሩ ኢትዮጵያውያን በደንብ የሚታወቁና በስፋት የተሰራጩ በመሆናቸው በነሱ መጠቀም መገለልን ለማስቀረትና ከሌሎች ኢትዮጵያውያን ጋር ለመገናኘት ሲባል መሆን ያለበት እውነታ ነው።

አራተኛው የ«ሳባዊ/ግእዝ» ፊደላት ኦሮሞን ጨምሮ የሁሉም ኢትዮጵያዊ አንጡራ ንብረት ስለሆኑና ከ4000 ዓመታት በፊት የኦሮሞ፣ የአማራና የሌሎችም ኢትዮጵያውያን አባት በሆነው በኢትዮጵያ የሚሠራባቸው ስለነበሩ ለኦሮሞ ህዝብ በነዚህ የራሱ በሆኑ የፊደል ቅርሶቹ መጠቀም የራሳቸው ስለሌላቸው ከላቲን ለመዋስ ከተገደዱት በቅኝ ተገዢነት እና በባርነት ቀንበር ስር ከነበሩት አፍሪቃውያን አንጻር ሲታይ የሚያኮራ ነው። ኢትዮጵያ ከሰሀራ በታች የአሉ አገሮች የራስዋ የሆነ ልዩና ጥንታዊ ፊደል ያላት ብቸኛ አገር ስለሆነች እና ግእዝ ከ12ቱ የግለሰብ ዋና ዋና ፊደሎች አንዱ ነው ተብሎ ስለሚገመት የግእዝ ፊደል ኦሮሞውን ብቻ ሳይሆን ሌሎች አፍሪቃውያንን እና ባጠቃላይም ጥቁር ሕዝቦችን የሚያኮራ ትልቅ ቅርስ ነው።

አምስተኛውና የመጨረሻው፤ ከላቲን ይልቅ በግእዝ ፊደል መጠቀማቸው ኦሮሞዎችን በኢትዮጵያና በኢትዮጵያውያን እንደ እንግዳና እንደ ባኦድ ከመታየት ያድናቸዋል። ኦሮሞዎች እና ሌሎችም አማርኛ ተናጋሪ ያልሆኑ ኢትዮጵያውያን አማርኛን ለጋራ መግባቢያ ቋንቋነት ቢገለገሉበት በርካታ ጠቀሜታዎች ያገኙበታል። የሥራ ቋንቋዎች አማርኛ በሆነባት አገር በኦሮሞኛ ወይም በሌላ አካባቢያዊ ያፍ መፍቻ ቋንቋ ብቻ መናገርና መጻፍ ሰፊ ያለ የሥራ እድል አያስገኝም። ለምሳሌ የሥራ ቋንቋ የሆነውን አማርኛን ሳይማሩ በቁቤና በኦሮሞኛ ብቻ የሰለጠኑ ተማሪዎች ከተመረቁ በኋላ ከክልላቸው ውጪ ሥራ የማገኘት እድል አጥተው ሲቸገሩ ይታያል። ላይ ላይን ሲያዩት ጠቃሚ የሚመስል፤ ውስጡን ሲመረምሩት ግን ጎጂ የሆነውን ይህንን አሳሳቢ ሁኔታ ወላጆች ቢገነዘቡትም የማይቆጣጠሩት ሆኖባቸዋል። አሁን አሁን ብልጦቹ አማራ ያልሆኑ ወላጆች እንደሚያደርጉት ኦሮሞዎችም ልጆቻቸው በማናቸውም የኢትዮጵያ ክልል መሥራትና መኖር ይችሉ ዘንድ አማርኛ እንዲማሩላቸው ይፈልጋሉ። ብልጦቹ ልጆቻቸው በድፍን ኢትዮጵያ ተንሰራፍተው መስፈር እና መሥራት እንዲችሉ ተሸቀዳድመው አማርኛ ያስተምሯቸዋል። የትግራይዎቹ መሪዎች አጼ ዮሃንስ እና መለስ ዜናዊም ኢትዮጵያን በቀላሉ ለመግዛት እንዲመቻቸው በአማርኛ ይናገሩም ይጽፉም ነበር። ትግሬ ባልሆኑት ኢትዮጵያውያን ላይ ትግርኛን ጭነውበት ቢሆን ኖሮ ኢትዮጵያን ለመግዛት አስቸጋሪ በሆነባቸው ነበር። ኦሮሞዎችም አማርኛን ችላ ሳይሉ መጠቀሚያቸው ለማድረግ ብልሆች መሆን አለባቸው። የአማርኛን ጥቅም የተገነዘቡት ተጋራዎች ወገኖቻችን በትግርኛና በአማርኛ አቀላጥፈው እንደሚናገሩት ሁሉ የኦሮሞ ልጆችም በኦሮሞኛና በአማርኛ አፋቸውን እየፈቱ ልሳነ-ክልኤ መሆን ይችላሉ።”

Handwritten text in a script, likely a form of Old Church Slavonic or a related Slavic language. The text is arranged in approximately 18 lines, with some characters appearing to be in a different script or dialect. The text is somewhat faded and difficult to decipher precisely, but it appears to be a list or a series of entries, possibly related to a liturgical or administrative document. The characters are dark and set against a light, aged paper background.

የሚከተለውን የቁጤ ጽሁፍ ወሰደን ከግእዝ እና ከላቲን ፊደል የተኛው ይበልጥ ውጤታማና ብቁ እንደ ሆነ እንመለከታለን:-

“Uummanni Oromoo ilmaan namaa biyya lafaa

ኢመኒ ኦሮሞ ኢልማን ነማ ብያ ለፋ

Kanarratti Uumaman kessaa tokkodha Biyyi

ከነረቲ ኢመመን ኬሳ ቶኩዳ ብዩ

Uumamaa fii jireenya issa Aafrikaa Bahaa

ኢመማ ፊ ጅሬኘ ኢሳ አፍሪካ በሃ

Gara kaabaatti Yemmuu ta'u Uummmata

ገረ ካባቲ የሙ ተኡ ኢመተ

Baha gaanfa Aafrikaatti argamu keessaa

ባሃ ጋንፋ አፍሪካቲ አርገሙ ኬሳ

Isa tokko Seenaan uummata kanaa akkuma

ኢሳ ቶኮ ሴናን ኡመተ ከና አኩማ

Guddaa fii gaarii qabu akka ta'e huba

ጉዳ ፊ ጋሪ ቀቡ አከ ተኤ ሀብ

Chuum nama hin dhiba

ቹን ነመ ሕን ድቡ”

ከላይ ከቀረበው ናሙና ውስጥ የተወሰኑ ቃላትን እየጠቀስን የኢትዮጵያው ፊደል አሮምኛን ለመጻፍ ከላቲኑ እና ከኢትዮጵያው ፊደል የትኛው ብቁ፣ ቀልጣፋ እና ጊዜ እና ገንዘብ ቆጣቢ እንደሆነ እንይ፤ Uummanni Oromoo ilmaan namaabiyya lafaa

“Uumamaa” የሚለው ቃል በላቲን ሲጻፍ 7 ሆህያት ፈጅቷል። በኢትዮጵያው ግን “ኡመማ” ተብሎ በ3 ፊደላት ይጻፋል። “oromoo” የሚለው ቃል በላቲን 6 ሆህያት አሉት፤ በግዕዝ ግን “አሮሞ” ተብሎ በ 3 ሆህያት ይጻፋል። “ilmaan” የሚለው በላቲን 6 ሆህያት አሉት፤ በግዕዝ ግን አራት በቂው ነው። “namaa፣ biyya፣ lafaa፣” የሚሉትም ቃላት በላቲኑ እያንዳንዳቸው 5 ሆህያት ፈጅተዋል። በግዕዝ ቢሆን ግን “ነማ፣ ቢያ፣ ለፋ” ተብለው እያንዳንዳቸው በ 2 ፊደላት ይጻፋሉ።

“ኡመን አሮሞ ኢልማን ነማ ብያ ለፋ Kanarratt Uumama kessaa tokkodha Biyyi የሚሉትን ደግሞ ስናይ “Kanarratti” በላቲን ሲጻፍ 10 ሆህያት ያስፈልጉታል። በኢትዮጵያው ፊደል በግዕዝ ግን በ 4 ሆህያት ይጻፋል። “Uumaman” በላቲን 7 ሆህያት ያስፈልጉታል። በግዕዝ ግን 4 ሆህያት ይበቁታል። “kessaa” የሚለው በላቲን 6 ሆህያት ያስፈልጉታል። በራሳችን ፊደል ግን “ኬሳ” ተብሎ በ2 ፊደላት ይጻፋል። “Tokkodha” እና “Biyyi” የሚሉትም በላቲን እንደ ቅደም ተከተላቸው 7 እና 5 ሆህያት ሲኖሯቸው በግዕዝ ግን 3 እና 2 ሆህያት ብቻ ነው የሚኖራቸው።

በገጽ ሲታሰብ በላቲን 100 ገጽ የሚፈጅ ጸሁፍ በግዕዝ ግን በ40 ገጽ ሊጻፍ ይችላል። ብዙ ሺ ኮፒ ሲታተም በላቲን ሲሆን አላግባብ የሚባከነውንና በግዕዝ ሲሆን ግን የሚቆጠበውን ስንትና ስንት ቶን ወረቀት አሰቡት። ጊዜንና ገንዘብን በተመለከተም እንዲሁ ነው።” አንባቢ ይገምተው።

ስለ ጉዳዩ ለማጠቃለል ለዘለቄታውም መታሰብ አለበት። የአሮምኛ ተናጋሪ ሕዝብ ቁጥር በጣም በርካታ ስለሆነ ካናዳ ውስጥ እንግሊዝኛንና ፈረንሳይኛን የሥራ ቋንቋዎች አድርገው እንደሚሠሩባቸው በኢትዮጵያ ውስጥም ከአማርኛ ጎን ለጎን አሮምኛ ሁለተኛው የፌዴራሉ መንግሥት የሥራ ቋንቋ እንዲሆን ሊታሰብበት እና ጥቅምና ጉዳቱ በተጨማሪም እየተመዘነ፣ አዋጭነቱ በሳይንሳዊ መንገድ ስለተጠና፣ አማርኛን እንደ ሁለተኛ ቋንቋቸው በተቀበሉ እንደ ደቡብ ክልል ባሉ ሕዝቦች ላይ ጭነት አለመሆኑም በደንብ እየተረጋገጠ በጥንቃቄ ሊመከርበት ይገባል። ይህ ጉዳይ ባንድ ቀን ጀንበር የሚፈጸም ሣይሆን አዲስ ቋንቋን ለመማር በቂ ጊዜ ስለሚያስፈልግ ዓመታት ሊወስድ ይችላል። ከዚህ ጋር ተያይዞ አሁን እጂግ አስፈላጊና አንገብጋቢ የሆነው የፊደሉ ጉዳይ ነው። አሮሞ ያልሆኑ የቋንቋው ተናጋሪዎች በአሮምኛ ለመጻፍ በላቲን ፊደል እንዲጠቀሙ ሊገደዱ ነው? “ጊዜና ገንዘብ ከሚያባከነው ከላቲኑ ፊደል ይልቅ ቆጣቢ፣ ቀልጣፋና ምቹ በሆነውና በምናውቀው ባገራችን ፊደል እንጽፋለን” ቢሉ ምን ሊደረጉ ነው? “በባዕዳን ፊደል የሚጽፉ በቅኝ ገዢዎች ሲገዙ የነበሩና አማራጭ ያልነበራቸው ሕዝቦች ናቸው። እኛ በጀግኖች አባቶቻችን ደም እና አጥንት ነፃነታችን ተከብሮልን የኖርንና አኩሪ ቅርስ የሆነ የራሳችን ፊደል ያለን ሕዝቦች እንደነሱ ልንሆን አይገባም” ብለው ቢቃወሙ ምን ሊባሉ ነው? ይህ መሠረታዊ ጥያቄ ባግባቡ መልስ ሊያገኝ እንጂ እንደ ዋዛ ሊታለፍ አይገባም።

ከ30 ዓመት ወዲህ የተወለዱና የማስተማሪያ ቋንቋቸውን አሮምኛ ብቻ ባደረጉ የትምህርት ተቋማት የተማሩ የአሮሞ ወጣቶች ተጎጂዎች ሆነዋል። እነዚህ ወጣቶች በክልላቸው መንግሥት የተነገራቸውን ተቀብለው በአሮሚፋ ብቻ በመማር የትምህርት ጊዜያቸውን አባከኑ። በጥሩ ውጤት ከተመረቁ በኋላ ግን በፌዴራሉ የሥራ ቋንቋ ስለማያነቡና ስለማይጽፉ በመላ ኢትዮጵያ በሚገኙት የሥራ ዕድሎች ተጠቃሚ መሆን አልቻሉም። ያለ በደላቸው ሌሎች ዜጎች የሚያገኙትን ዕድል የአሮሞ ልጆች አጡ። የአሮምኛ ክልል መሪዎች ብልሆኖች ቢሆኑ ኖሮ የሚፈጠረውን ችግር አስቀድመው ገምተው ተጋራዎቹ እና ሌሎቹም ወንድሞቻችን እና እህቶቻችን እንዳይደረጉት ልጆቻቸው አማርኛን እንደ ሁለተኛ ቋንቋቸው እንዲማሩ አድርገው የሥራ አድላቸውን ባስፋላቸው ነበር።

ባለፈው የፓለቲካ የድንበር ስካር አብደት ዘመን የሀረር ወይም ሀደሬ ብሄርረሰብ ግእዝን በመተው ፊደላቸውን በላቲን ለውጠውዋል። ግን የሀብረተሰቡን ፍላጎትና በዛውም ጉዳቱን በማየትና በመገንዘብ እንደገና ወደ ግእዝ ተመልሰው እየተጠቀሙ ይገኛሉ። ስህተትን ማረም ትልቅ ማስተዋል ነው። የማይሳሳት ፈፅሞ የማይሰራ ወይም የሞተ ብቻ ነው።

ዛሬ በሰከነ አእምሮ በረጋ ልቦና ምራቅን ዋጥ አድርጎ ለዘለቄታው በማሰብ ታሪካዊ ቅርስና ሁብት ግእዝ ፊደልን ጉዳይ ለማየትና ለማረም የሰከነና የተደላደለ ጊዜ አሁን ነው። ያኔ ነበር ማለት ከንቱ ነው! አሁንም አልረፈደም እንረዳዳ እንተሳሰብ ሁላችን ኢትድያውያን እንድንወያይበት አደራ እላለው አደራ አሰጣለሁ።

በቸር ያሰንብተን

ዋሺንግተን ዲሲ